

Reflecteren met kinderen; leren door vragen

Yvonne Kleefkens en José van Loo

Jonge kinderen denken graag na over de wereld. Dat uit zich al heel vroeg in bijvoorbeeld de vragen die ze stellen: “waarom, hoe, wat is, wie, ...”. In ons boek *Kindervragen* laten we zien hoe we door goed te luisteren naar die ‘nadenkende’ vragen, als het ware doorkijkjes krijgen in de gedachtewereld van het kind. En hoe je, door ruimte te geven aan die vragen, daarmee hun natuurlijke leervermogen de ruimte geeft.

Vragen werken als een zaklamp. Door vragen te stellen werp je licht op een gebeurtenis, een ervaring of een situatie, het geeft je meer zicht op het hoe en waarom. Je vergaart zo kennis en krijgt ook meer inzicht in je eigen vaardigheden en gedrag. Dit kun je weer gebruiken voor toekomstige situaties! Niet voor niets kennen we voor een onderzoekende houding de uitdrukkingen “je licht laten schijnen over”, “zijn licht opsteken”, “een licht werpen op” en “reflecteren”. Kennis is als licht dat terugkaatst uit onze ervaringen. Fijn, zo’n zaklamp die je altijd bij je hebt!

Vragen stellen is een vorm van leren die we moeten koesteren, levend houden en verder ontwikkelen bij kinderen. In dit artikel belichten we de kunst van vragen stellen vanuit twee invalshoeken: de leerkracht als rolmodel en hoe leerlingen stimuleren zelf vragen te stellen.

De kunst van het vragen leren stellen: de leerkracht als rolmodel

Zeker jonge kinderen staan open en ontvankelijk in het leven en willen de wereld om zich heen begrijpen. Wat ze om zich heen zien, roept steeds vragen bij hen op. Bij het ouder worden lijkt de vaardigheid om vragen te stellen af te nemen, ten dele misschien ook veroorzaakt door de inrichting van ons onderwijs. Veel van wat op school geleerd moet worden komt immers niet direct uit henzelf, maar is een verplicht programma dat aangereikt wordt via een uitgestippelde methode. Door vragen te stellen aan de kinderen kun je als leerkracht rolmodel zijn voor de kinderen en hen zo leren om vragen te (blijven) stellen over wat hen bezig houdt.

Vragen over het leerproces

Als geen ander leent het vragen stellen over hun leerproces zich ertoe hun reflecterend vermogen te vergroten. Veel basisscholen willen de verantwoordelijkheid voor het leerproces meer bij de kinderen leggen. Om zelfsturing te bereiken is het belangrijk dat kinderen inzicht in hun leerproces ontwikkelen. Door te reflecteren op *wat* ze leren, *hoe* ze leren en wat ze er van *vinden*, werpen kinderen licht op hun eigen leerproces. Ze worden zich zo bijvoorbeeld bewust van de onderdelen waar ze goed in zijn, die ze leuk of gemakkelijk vinden, maar ook van de zaken waar ze minder goed in zijn of meer aandacht aan kunnen besteden. Wanneer je de kinderen leert vragen te stellen over hun leerproces gaan ze bewuster om met leren. Wanneer je als leerkracht kinderen ruimte wilt geven om verantwoording te nemen, zelfstandig te zijn en na te denken over een eigen oplossing, zijn vragen hét hulpmiddel bij uitstek.

Voorbeeld:

Een kind zegt: *De Volkskrant is een huis-aan-huis krant. Je kunt dit natuurlijk recht trekken door te zeggen dat het niet zo is en uitleggen wat het verschil tussen een dagblad en een huis-aan-huis krant is. Je kunt echter ook een vraag stellen die het denkvermogen stimuleert: *Hoe ben je aan deze kennis gekomen?**

Doordat je een groot deel van de dag bezig bent met de kinderen instrueren, vertellen en complimenteren, schiet het vragen stellen er wel eens bij in. Je bent als het ware aan het *vóórdenken*: voordat zij erover hebben kunnen *nadenken*, heb jij het al voor hen gedaan.

Een goede vraag opent, geeft ruimte aan de ander en stimuleert zijn denkproces. Natuurlijk is het ook belangrijk om de vraag af te stemmen op de ontwikkelingsfase van het kind. In onderstaand schema laten we zien wat voor vragen een kind kunnen helpen om te reflecteren op zijn leerproces. In het

midden staat het te bevragen aspect. We zetten de vragen (rechts) even tegenover de dagelijkse opmerkingen die je zelf wellicht vaak maakt (links) in het kader van instructie of evaluatie:

Opleggen Stellen Complimenteren Instrueren		Gelegenheid bieden Uitnodigen Zelf laten denken
Dit is wat je moet doen ... Je hebt dit nodig ... Pak eens ... Je moet dit ...	Taak Uitvoering Doel	Wat denk je te gaan doen? Wat heb je nodig? Welk doel heb je voor jezelf gesteld? Hoe ben je van plan te beginnen?
Dit weet je nog ... Ik zal het nog even vertellen: Kijk zo, ik doe het even voor.	Voorkennis Manier van oplossen	Weet je nog ... ? Waar gaat het over? Hoe kun je het aanpakken? Wat is een goede manier denk je?
Oh, dat is makkelijk. Dit is waarschijnlijk moeilijk voor je. Dit kun je wel.	Verwachting Haalbaarheid	Denk je het te kunnen? Hoe vind je dit? Hoeveel tijd denk je hiervoor nodig te hebben? Hoeveel denk je te kunnen doen?
Je maakt deze tien sommen en je mag er twee fout hebben. Je moet het zó doen.	Beoordeling	Hoeveel wil je er goed hebben? Wat is goed te doen voor jou? Hoe (goed) denk je het te gaan doen?
Prima! Slecht, jammer. Je hebt het goed aangepakt. Je bent op tijd klaar. Je hebt hard gewerkt.	Resultaat	Hoeveel zijn er nu goed? Hoe heb je het nu gedaan? Is het je gelukt in die tijd? Hoe heb je gewerkt? Wat heb je geleerd?
Je hebt alles af omdat je hard hebt doorgewerkt. Het ging goed, omdat je wist wat je moest doen.	Attributie (toeschrijven aan)	Hoe komt het dat je alles af hebt? Wat maakt dat je er zoveel goed hebt? Hoe is je dit gelukt? Hoe komt 't dat je 't doel hebt gehaald?
Ik ben trots op je! Nu ben je vast blij.	Gevoel	Welk gevoel heb je bij deze opdracht? Hoe zul je je voelen als je 't af hebt? Wat vond je fijn?

Met bovenstaande vragen belicht je het leerproces en stimuleer je bewustwording over de aspecten die daarbij een rol spelen.

Vragen die doordenken stimuleren

Soms zijn we al snel tevreden met aangereikte kennis, een situatie of denken we genoeg te weten over onszelf. Door een tandje dieper te gaan, ontwikkelen we kritisch zijn en doordenken. Hiervoor kun je gebruik maken van de hoofd- hart - hand indeling, zoals we die ook in het boek *Kindervragen* gebruiken:

Hoofd - Vragen

Vragen die het hoofd betreffen, moedigen kinderen aan om analytisch én creatief te denken. Zo kun je vragen naar:

Redenen	Waarom zeg je dat?
Verduidelijking	Is dat wat je bedoelde?
Een verklaring	Wat is de oorzaak daarvan? Hoe komt dat?
Bewijs	Hoe kunnen we dat bewijzen?
Definitie	Wat betekent dat?
Tegenvoorbeelden	Wanneer zou dat niet kunnen gebeuren?
Alternatieven	Kun je het ook anders zien?
Correctheid	Klopt het wel wat daar staat?
Veronderstellingen	Hoe weet je dat?
Mogelijke oplossingen	Op hoeveel manieren kun je dit doen?
Consequenties	Wat zou er dan kunnen gebeuren?
Overeenkomsten	Zijn die twee hetzelfde?
Verschillen	Hoe anders is het van wat jij zegt?
Fantasieën	Stel ... ?

Of om:

De inhoud samen te vatten	Wat hebben we nu ontdekt?
Het proces samen te vatten	Hoe hebben we dit gedaan?

Hart - Vragen

Dit zijn vragen die kinderen aanmoedigen zich bewust te worden van hun gevoelens en die uit te spreken.

Wat vind jij er van?
Hoe voel je je?
Wat is belangrijk voor je?
Wat vond je fijn?
Was er iets wat je niet leuk vond?
Was je ergens verbaasd over?
Waar ben je tevreden over?

Hand - Vragen

Vragen waardoor kinderen nadenken over wat ze gedaan hebben of willen gaan doen, hoe ze het gedaan hebben en wat hen goed of minder goed afging.

- Hoe ga je dat doen?
- Wat wil je gaan maken?
- Met wie wil je samenwerken?
- Wat heb je nodig?
- Hoe lang denk je ervoor nodig te hebben?

Valkuilen bij vragen stellen

Kinderen voelen vaak haarfijn aan wanneer een volwassene er met zijn hoofd niet bij is of een dubbele agenda heeft. Dit zijn mogelijke valkuilen bij het vragen stellen:

- Een ketting van gelijktijdige vragen, kinderen weten dan niet op welk deel van de vraag een antwoord verwacht wordt. Ook kan een constante vragenstroom als een ondervraging of overhoring overkomen en kinderen kunnen daarvan dicht klappen.
- Retorische vragen (het antwoord ligt er al in besloten).
- Dubbelzinnige vragen.
- Altijd zelf beurten geven (onbewust kan bij jou een min of meer vast patroon ontstaan, bijv. je geeft alleen kinderen een beurt waarvan je een goed antwoord verwacht).
- Een vraag stellen om gedrag te corrigeren (bijv. een kind dat niet oplet).
- Teveel diepgang of direct resultaat verwachten (sluit aan bij het niveau van het kind).
- Te vaak of te lang reflecteren; houd het leuk!
- Een reflectiegesprek is geen 'overhoring'. Stel dus geen vragen naar de bekende weg of om het kind het 'goede' antwoord te laten geven. Kinderen voelen haarscherp aan of je vraag authentiek is.
- Suggestieve vragen geven al een invulling, kinderen zijn gevoeliger voor suggestie wanneer deze van een volwassene afkomstig is (Heb je te weinig geslapen?).
- Zorg voor ruimte voor vragen stellen in je lesplanning, timmer het niet helemaal dicht met 'werk' alleen. Houd wel bij de reflectie het werk erbij.

De kunst van het vragen leren stellen: de leerling aan het woord

Wanneer je als leerkracht laat zien dat vragen stellen ook een belangrijke manier van leren is, nemen kinderen dat hopelijk onbewust al van je over. Maar voor je het weet, speel jij alleen de hoofdrol in het vragen stellen en geven zij de antwoorden. Ook het zelf verzinnen van vragen kun je stimuleren. Bijvoorbeeld door leerlingen opmerkzaam te maken op het zelf gesteld hebben van vragen:

- Met gerichte feedback: "Dat was een leuke / creatieve /... vraag!"
- Leg de vraag van een leerling voor aan de rest van de groep, hiermee laat je zien dat je vragen stellen waardeert en er de tijd voor neemt.
- Hang vragen van leerlingen op in de klas.

Daarnaast kun je vragen om vragen:

- “Welke vragen kwamen er bij je op toen je deze opdracht las? Welke vragen heb je over het programma van vanochtend?”
- Begin een nieuw onderwerp door leerlingen te vragen wat zij te weten zouden willen komen, je kunt de vragen die opkomen samen sorteren.
- Geef kinderen post-it-briefjes om vragen op te schrijven die in hen opkomen tijdens een activiteit of opdracht. Deze vragen kun je later samen met de groep bespreken.
- Laat ze een quiz voor elkaar maken over lesonderwerpen.
- Laat leerlingen zelf hun vragen onderzoeken.
- Vragenruil: leerlingen bedenken zelf vragen over het onderwerp. In twee- of viertallen lezen zij om de beurt de eigen vragen voor en beantwoorden samen elkaars vragen.

Daarbij kun je verschillende (coöperatieve) spel- en werkvormen gebruiken:

5 x waarom

Doel: Oefenen in doorvragen om een diepgaander antwoord te krijgen.

Eén persoon is de vragensteller, de ander beantwoordt de vragen.

Ieder antwoord gebruikt de vragensteller om er een nieuwe waaromvraag van te maken.

Bijvoorbeeld:

Waarom hebben we een speelplein bij de school?

Omdat de kinderen buiten willen spelen

Waarom willen de kinderen buiten spelen?

Omdat ze dan lekker kunnen rennen

Waarom willen ze lekker rennen?

Omdat ze dan hun energie kwijt kunnen

Waarom willen ze hun energie kwijt?

Omdat wij mensen niet gemaakt zijn om lang stil te zitten

Waarom zijn wij niet gemaakt om lang stil te zitten?

Omdat wij toegerust zijn met instrumenten om onszelf van voedsel te voorzien

Vragendobbelsteen

Doel: Oefenen in vragen bedenken.

Maak van stevig papier of karton een dobbelsteen met vraagwoorden. Laat de dobbelsteen bepalen met welk woord een vraag beginnen moet:

Wie, Wat, Waar, Waarom, Hoe, Welke

En de vraag is?

Doel: Kinderen aanmoedigen verschillende en creatieve vragen te stellen.

Geef een groep kinderen een woord of een getal en vertel hen dat dit het antwoord is.

Geef ze de opdracht om hier zoveel mogelijk vragen bij dit antwoord te stellen.

Dit geeft veel plezier en mogelijkheden.

BRONNEN

Kindervragen, ISBN 9789080560147, 2005

Yvonne Kleefkens en José van Loo

[Gepubliceerd in Mensenkinderen, Maart 2010](#)

©HERA en Onderwijspraktijk van Loo

www.herapro.nl

www.onderwijspraktijkvanloo.nl